

ÁLMOS

A MAGYAR KRÓNIKÁK SZERINT.

JÁSZAY PÁLTÓL.

Tul a fekete-tengeren, a mai orosz birodalomnak régi számítás szerint **360** mértföld hosszú és **120** mértföld széles azon földtérén, mellyet éjszokról a jeges-tenger, nyugatról a Don, hajdan Tin vagy Tanais vize, keletről a Volga, Juguria, a pézsmáról űs idők óta híres Tarasz város, és Mongolország, délkeletről a Chuarezsmi népség, és Szeldzsuk- vagy Saracen-, nyelvünkön Szerecsenország, másként kisebb India, délről végre a Kaukáz hegyek felett elterülő roppant pusztaság körít ¹⁾, hol a

¹⁾ Világosan így írja le őseink hajdani lakhelyét a jeles Kézai Simon (5. §.), utána a bécsi képes krónika és Turóczi. Egészen egyezik ezekkel Béla király jegyzője (1. fejj.), az azowi tenger mellől vezeti ki nemzetünket az egykorú Regino is, és mégis mi honi

Daghisztán ellen küldött oszmán sereg még 1582-ben sem találkozhatott húsznap utjában egyébbel, mint szarvas-csordákkal, s ezek elvedlett szarvaiból támadt bugahalmokkal ¹⁾: egy férfiakban dus bátor nép honolt, Perzsaország éjszaki részéről, azon tartományból ide költözve, melyet krónikáink Eviláth, Eulát, Eiuláth és Eyulot földének is neveznek, s ma valószínűleg a diarbekri török helytartóság vani szandzsákjában, a Van tó éjszaki partján eső Achláth városban találunk fel ²⁾. Eszes, jámbor volt kezdetben e nemzet, majdnem büntelen, — nyelvére mint nemzetiségére nézve eredeti, szabad, és független minden más nemzettől; — szóltalan már természetnél fogva, tette mint beszédre sokkal hajlandóbb ³⁾. Magát a m a g y a r - n a k , házját a D o n t ó l D o n t ő - M a g y a r o r s z á g - n a k ⁴⁾ nevezte. Házat nem rakott, vászon sáto-

történetlapjaink szavait mindeddig gondos figyelemre nem méltatva, a Volgán és Ural hegyeken túl (!) keressük a magyar ősi honát. — Tarasról (krónikáinkban Tarsia) emlékezik a tudós Hammer, *Gesch. des Osm. R. I. k. 34 l.*

¹⁾ Hammer, idéz. munk. II. k. 498. l.

²⁾ Bölcs Leo 6. §. Kollárnál *Historiae Jurisque Publici Amoenitates*. Hammer id. m. I. kötetéhez adott térkép.

³⁾ Béla jegy. 1. fejr. Bölcs Leo. Regino, Katonánál *Hist. Crit. Ducum. 61—62. l.*

⁴⁾ Az sem jutott még eddig senkinek eszébe hogy a „terra Dentumoger“ Don-tő-magyar föld is lehet, ha helyesen olvastatik, épen úgy mint Marczal-tő, azaz a Marczal folyó tövében fekvő birtok. A Don Teu, Tin és Tanais nevet is viselt, hogy

rokban lakott. Eledelet, mi rendesen hús, hal, tej és mézből állott, vadászat- s halászaton és nagyszámú baromcsordáiból nyerte, mellyeket szerte legeltetett míveletlen földén. A gyapjuszövet használatát nem ismerte, folytonos hidegben is csak vad állatok bőrével fedezve; — de az ékesgetést ezen egyszerű élet mellett is szerfelett kedvelte. A vadak közül a nemesbek becsesbek főként a nyuszt és más egerfajuk bőrét válogatta mezül, s ezt arany ezüsttel, keleti gyöngyökkel gazdagon himezte. A másét mégsem kívánta. Barma elesége kelleténél több volt, magát tehát mindegyik gazdagnak tartotta. Bőrt mezül nagymennyiségben szolgáltatott hazája; miként a krónika mondja: gulyásai és juhásza is nyusztot viselhettek. Hegyeiben arany és ezüst, folyóiban drágakő bőven találtatott. És még egy szép erkölcsi vonás jellemzi e nemzetet: keleti nép léteére is a szerelemben nem volt kicsapongó, egy feleséggel mindenki megelégedett.

Azonban e szelid e jámbor élethez nem maradhatta hű mindvégig a magyar. Nehéz viharai azon soknemű harcoknak, mellyek körötte feltornyosultanak, annyira keménynyé sőt kegyetlenné edzék őt, hogy emberevőnek és vérszónak tartatnék sokaktól, — azon különböző

a fő vagy fok, hajdan s még ma is tő-nek is mondatott és mondatik, tán említenem is felesleges. És még is mennyit küzdött Pray és Katona e rejtélyes névvel! Küzdeniök kellett, mert nem nyultak történeteinkhez nemzeti szempontból, s nem a magyar szónyomozás józan világával.

nyelvű és érdekű népfajok pedig, melyeket a „Scythia“ általános név alá foglalt földön vele húzamosan együttlakó nemzetekből kebelébe felvett, s magával egyesített, mindenre ébrenfigyelővé, saját terveit mélyen titkolóvá, a barátságban kétkedővé, adott hitszóra kevesetügyelővé, stelhetlen pénzszerzőjévé alakították el annyira: hogy az esküt nem sokba vette, a kötött szerződést könnyen megszegte, az ajándékkal meg nem elégedett, és inkább lest hányt vagy fogadást bontott, mint azt elfogadta volna.

Miben főként büszkélkedett, nemzete régisége és független szabadsága volt. Magyógtól a Jáfet fiától származtatta nevét, eredetét, — és szájról szájra maradt ősi hagyományból hitte hogy őt még senki meg nem hódította, sőt ősei a „Scythia“ nevezet alatt ismertek, világhírű vitézi tettekkel fénylettek. Beülő szemei morgorva tekintetet adtak arcának. Inkább alacson mint magas, de zömök és harcra termett vaskos erős teste ¹⁾ a gyakran változtatott lakhely által neki volt minden munkának minden fáradságnak edzve, hideget meleget, éhséget szűkséget egyaránt békével és vitézül eltűrt, és nem ismert semmit a föld hátán, mit a rajta elkövetett jog-

¹⁾ Béla kir. jegyz. 1 fejj. — Bölcs Leo 4. 8. §. — Regino, idézett helyen. — Freisingeni Otto I. k. 31. fejj. Praynál Dissert. I. 8. l. — Béla jegyzője határozottan mondja hogy a magyar nép Magyóg királytól kapta nevét. — méltán kérdezni: nem ez maradt-e fel maig a Borsod vármegyei matyókban?

talanság megboszulására feláldozni restelt vagy sajnálott volna. Háboru idején bőségre gazdagságra nem vágyott, zsákmánynyal nem gondolt, csak a dicsőséget tartotta szem előtt, s lélek-erővel ügyekezett meggyőzni ellenét. Mellét páncéllal, a ki nemesb volt, még lova szügyét is vassal vagy sűrű pokróccal borította, egyik oldalán hegyes tör, másikon görbe kard ¹⁾ függött, vállán kopja nyugodt, s jobbjaiban szaruj rezgett, az alkalom szerint majd egyet majd mást használva védszerül. FÜRGE lóról harcolt, előre és hátra vágatva csatázott. Paripája hátáról, mire gyöngé gyermekkortól szokott, soha le nem szállott, gyalog viadalban nem volt elég ügyes. Nagy gonddal és szorgalmas gyakorlattal tanult lóhátról nyilazni, mit olly tökélyre vitt hogy legjobb ijásznak tartatnék az egész világon ²⁾. Űző ellenségét mindenkor nyilai záporával fogadta, és ezt olly sűrűn s olly serényen tudta irányzani, hogy kikerülni csaknem lehetlen volt, s ezerek omlottak össze alatta ³⁾. Megtámadásoknál gondosan kileste az alkalmas időt, és nem annyira összevagdalkozással vagy szemközt hadakozással, mint inkább hadi fortélylyal, véletlen megrohanással, s a szükséges szerek

¹⁾ Azon szokás, hogy a magyar két kardot hordott, egész I. Leopold császár idejéig divatban volt a lovasságnál.

²⁾ Béla kir. jegyz. u. o. Bölcs Leo 7, 6, 10. — „Complures eorum — uymond — duplicia in preliis armagstant.“ 24, 12. §§. Regino id. h.

³⁾ Bölcs Leo 10. §. Regino.

elfoglalásával ügyekezett tönkre tenni az ellensereget ¹⁾. Aztán szaladást színtett, de hirtelen ismét visszafordult, új erővel kezdte meg a csatát, s midőn az ellenfél már tombolt győzelme örömeiben, akkor borította el a véletlen halállal ²⁾.

Hadmenetét mindenkor nagyszámú barom- és lócsorda követte, nemcsak hogy hust szolgáltatasson eleségül és tejet italul, de hogy a sokaság és seregterjedtség félelmet gerjeszsen. Táborát árokkal és sánccal, mint a rómaiak, nem vette volt körül, hanem hogy véletlen meg ne rohantassék, bizonyos távolságra öröket állítván sűrűn egymáshoz, vérágak és nemzetségek szerint külön telepedve, ménese pedig télen nyáron körülötte szabadon legelve maradt az ütközet napjáig, — ekkor a szükséges lovakat kifogta, összenyügözte, és a csatarend elhelyezéseig, mihez mindig éjjel kezdett, sátrai mellett őrzötte. A vívó-sereget szinte nem osztotta három főcsapatra, hanem külön-ezredekben olly sűrűn állította össze, hogy egyetlen s megszakadatlan vonalnak látszanék; miszerint azonban a hádsorok tömöttek, erősek, a sereg homloka szilárd és egyenlő legyen, nagy gonddal vigyázott. Az így elrendezett vívó-seregen kívül tartalékhadai is voltak, mellyeket vagy a hanyag ellenségre szokott lesbeküldeni, vagy a gyengülő rész rögtöni segítségére tartani. Poggyászait s táborszereit a vívó-sereg job-

¹⁾ Bölcs Leo 9. §.

²⁾ Regino.

vagy balszárnnyától mintegy mértföldnyire hagyta, s védelmére rendesen csekély őrsereget adott, felesleg lovait azonban nagyobb bátorság kedvéért gyakran mindjárt a deréksereg háta mögé állította.

Leginkább szeretett távulról nyilazni, aztán lest vetni, az ellenséget megkerülni, hadai kiterjesztett mindkét szárnyával bekeríteni, vagy színlett hátrálással s rögtöni visszaroohanással szerteágazó csapatokban zaklatni. Ha megszalasztotta, nem volt elég hogy csak egy darabig űzze s azután a zsákmánynak essék, hanem minden egyéb gondot félretéve mindaddig nem tágtott nyakáról míg azt semmivé nem tette. Ha pedig valamelly erősített helyre vonult az ellenség, ennek szükségait fogatkozásait hűven kikémlelte, s azokhoz képest szakadatlan ostrommal nyugtalanította, hogy vagy inség által kerítse kezébe, vagy önkényes feltételekre kényszerítse, mellyeknek mindig a könnyebbjét szokta előbb előszabni, s csak ha ezek elfogadtattak, a nehezebbjét ¹⁾.

A hadviselés illy nemében legveszélyesebb volt reá nézve ha nagyszámu barmainak legelőt nem kapott, ha kopár sikságon vagy bár miveltebb de olly vidéken kellett tábort ütnie, hol leshelyekül szolgáló sűrű berkes erdőt, mocsárt, és völgyet nem talált, s ha tömött és szakadatlanul egymás után nyomuló lovasság vagy hátmeről rendezett lovasságtól fedett és szokásai-

¹⁾ Bölcs Leo 13—21. §§.

val már ismeretes gyalogság által közelebbről, nehezebb fegyverrel, különösen éjjel és ugy támadtatott meg, hogy a sereg egy része szemben rohanjon rá, a más lesből essék neki. Azonban a ki ügyesen kívánt vele megütközni, ezt csak az imént említett nemű gyalogsággal, vagy egyenlő ereű és számú lovassággal merészelhette. Őreire kellett főgondjának lenni, hogy egymástól messze ne álljanak, — aztán minden történhető mostoha esetre eleve elkészülnie, hogy ha a támadó sereg megszalasztatnék, a veszély pillanatában erős menhelye s néhány napi elégsége legyen. Igen jó volt ha táborát hátmegől gázolhatlan folyó vagy mocsár vagy tó fedezte, különben pedig a hiányt könnyű lovassággal pótolta, s a sereg oldalait nagyobb számú s vitézebb fegyveresekkel körítette. Előlovasait ne bocsátotta légyen vakmerően ellene, általában ne tovább három vagy négy nyíllövésnyinél a könnyű lovasságtól, — ha pedig kedvező szerencsével mutatkozott az ütközet, a kergetésben se botorul ne heveskedett, se hanyagul magát ne viselt, mert a magyar, azért hogy az első csatában talán meggyőzetett, a harcot más nemzetekként még abban nem hagyta, hanem míg ereje egészen kifogyván teljesen el nem lankadt, mindent elkövetett miszerint ellenségét bármi úton módon újlag megtámadja ¹⁾.

Inkább kardra mint ekére termett, a földmivelést tehát épen nem kedvelte. Ennek termé-

¹⁾ Bölcs Leo 23—26, 29—32, 34, 35. §§.

szetes következménye lön: hogy a bár hosszában szélében eléggé kiterjedt volga-donközti miveletlen tartomány nem bírta tovább táplálni a szerfelett megsziporodott népet, s uj hazáról kellett gondoskodni. Hét nagy nemből vagy hadból és száznyolc apróbb nemzet-ségből állott a nemzet, mindegyik nemnek vagy hadnak külön feje vagy hadnagya lévén, kik még később több századok lefolyta után is hét magyar-nak neveztettek a nép élő nyelvén ¹⁾). E hét fő tehát, kik csak méltóságra s hatalomra nézve voltak tisztesebbek, de nemességre a többiekkel egyenlők, névszerint: Álmos, Előd, Kondó, Ond, Tas, Huba, Töhötöm ²⁾), a nemzet nagy ügye felett tanácskozni egybegyülvén elhatározzák: hogy szülő földüket elhagyják, s ha másképp nem lehet, fegyverrel szerezzenek kényelmes lakást nyújtó uj hazát magoknak. De e kérdés állott elő: hová, merre forduljanak? Sokat hal-

¹⁾ Béla jegyz. 1. fejj. Turóczy II. R. 2. fejj. Béla jegyzőjénél: „*Principales personae*“ címmel jeleztetnek, miben nem lehet a magyar „fejdelem“ szóra nem ismerni, — Turóczy Capitaneus-nak nevezi, minthogy régi magyar nyelven e szó „hadnagyt“ jelentett.

²⁾ Így olvasom én e neveket, mellyeket Béla jegyzője, akkorl orthographia szerint: Almus, Eleud, Cundu, Ound, Tosu, Huba és Tuhutum-nak ír; — megmutatása, hogy olvasásom helyes, hosszabb értekezést kívánna, eléggé bizonyítják az e neveket mai napig feltartó helyek és helységek.

lottak regélni ¹⁾ Pannoniáról, az Etele király országáról, kit saját véröknek, szinte Magyóg ivadékának tartottak ²⁾. Abban központosult tehát mindnyájok értelme, hogy azon országot, mint különben is örökjüket, válasszák törekvéseik céljául. Azonban a nagy vállalat nehéz kiviteléhez csak előre jól-átgondolt terv szerint lehetett fogniok. Ismerték a nemzet hét külön nemből alkottatását, melyet szoros vérség s egyetértés nem tart össze, sőt a magán-érdek, nyereségvágy s állhatatlanság mindannyi mellékutakra vezet ³⁾. Érezték tehát egy fővezér egy parancsoló elkerülhetlen szükségét, ki a nemek külön érdekeit egyesítse, s a netalán szerteágazó nézeteket egy magasb nemzeti szempontból tekintve, döntő szavával elhatározza. Egy immár koros de élénk és vidor férfiú állottközöttük, eredetire mindegyiknél nemesb, születésére nézve regényes. Negyvenkét ősök hosszú lépcsőjén származtatta le az emberi nem özönvízutáni törzsökatyjától Nóétól vérségét, s elődei közé számította magát a híres istenostorát Etelét, a húnok királyát. Noé, Jáfet, Tana, Nemrót, Hunyor, Bor, Dama, Keled, Keve, Keár, Belér, Kádár, Otmár, Farkas, Bondofárd, Bökény, Csanád, Bodli, Beszter, Mike, Miske, Ompod, Kölcsé, Levente, Lél, Zá-

¹⁾ „Fama volante“ mond Béla jegyzője.

²⁾ Béla jegyz. 5. fejez.

³⁾ Bölcs Leo 27. §.

mor, Zombor, Balog, Bulcsú, Zolta, Berénd, Kadocsa, Após, Etei, Szemén, Torda, Bendekuz, Etele, Csaba, Ed, Előd, és Ügyék, voltak apáinak tisztes nevei. Neme egy nehéz de annálnagyobb tekintetben tartott kiváltsággal birt, melyre az ősi szokás szakadatlan gyakorlata nyomta a törvény szentesített bélyegét, és ez az volt: hogy ha az összes nemzet háboruba indult, azon nem feje tartozott mind a harcba legelül menni, mind a harcból legutóltérni meg¹⁾. Testére barna de kellemes képű, nagy fekete szemű, magas karcsu termetű, izmos karú és hosszú ujjú volt, — lelki tulajdonaira nézve pedig kegyes, jószívű, adakozó, bölcs, bátor vitéz, harcosait örömet juttalmazó. Már születésekor leirhatlan öröm lepte el az egész magyar népet, mert benne a nemzet alkotó atyjának Magyóg királynak látta ismét felvirulni férfi ivadékát. Midőn pedig a teljes kort elérte, annyira meghaladt mind lelki mind testi erőben mindenkit, hogy az ő tanácsa s együttmunkálása nélkül semmi nevezeteseb nem történt a széles dontői hazában. Nemcsak atyai ágon vette pedig nemes vérből eredetét, de anyja is Eme s egy vezér férfinak Ünödő-Béliánnak vala leánya, ki mivel megáldott állapotában azon álmot látta: hogy őt egy istenség szállta meg keselyű alakban, s fejét kebelébe hajtván, méhéből fénylő patak eredt, melly idegen földre folyt ki s ott megnevekedett, —

¹⁾ Turóczy II. 1, 2 fejez. — Bécsi krón.

ez pedig a tőle származandó dicső királyok jelenségeül vétetett, — férje Ügyék ez álomtól az ujanszületett fiút Álmos-nak, vagy az akkori szőejtés szerint Álmus-nak nevezte ¹⁾. Ezen férfiú az, kire az együtt tanakodó népfők egyesülve vetették figyelmöket; mint a ki náluknál, noha eredetre magok is nemesek, s a hadi dolgokban magok is jelesek, általában pedig állhatatos erős hitűek valának, mind nemzeti tekintetben nemesb, mind a harcban sokkal hatalmasb volt. És ezen egyesült figyelem folytában őt, s az ő nemzetségéből származottakat, szabad akarattal és köz megegyezésből vezérül s parancsolóul választván magoknak, még fiaik fiaira is utolsó nemzedékiglen, imez üdvözléssel lepték meg: „Mától fogva téged ismerünk vezérünkül, és a hová szerencséd vezetend, oda követünk ²⁾).

Nem akarák azonban a választó népfők, sem részökről hogy csak pusztán könnyen- elhangzó ígéret gyanánt álljon e nyilvánítás, sem a más részről hogy önkényes korlátlan urokká legyen a szabad akaratból választott fővezér, — hanem miszerint férfiasan pecsételjék az ingékony jellemű nép előtt a komoly férfias fogadást, egyzersmind alkotmányos viszonyba állítsák a fővezért az általok képviselt, eddigelő soha fejdelmet nem ismert, szabad nemzettel, pogány de nagyszerű szokásukból felhasíták ereiket, vé-

¹⁾ Béla jegy. 3, 4. fejez. Turóczy II. 1. —

²⁾ Béla jegyz. 5. fejez.

röket egy közös edénybe csorgatták, s miután az eddig külön fajtájú hét hadat ezen jelképben vérszerint is egyesítették, következő nagy nevezetességű szerződési pontokra esküdtek meg mindhéten egymásnak.

I. Mig ők és maradékaik életben lesznek, mindenkor az Álmos nemzetségéből legyen vezérök.

II. Ha mi javakat együtt szerezhetnek munkájokkal, azokban közölök senki részetlen ne legyen.

III. Ők, kik Álmost szabad akaratjukból választák urokká, a vezéri tanácsból és kormány tisztéből se magok se fiaik ki ne rekesztessenek.

IV. Ha valaki maradékaik közül hűtlen lenne a vezér személyéhez, vagy közötté s rokonai között ízetlenséget szerezne, azon gonosznak úgy ontassék vére, miként omlott az övék az Álmos vezérnek fogadott jelen eskünél. Végre

V. Ha valaki ezen esküvel pecsételt szerződéseket, akár az Álmos vezér akár az ő utódaik közül, meg akarná szegni, örökösen kiátkozott legyen a nemzetből ¹⁾).

Szilárd elhatározottság, lelkiismeretes tiszta szándék és erős akarat hevítette ez eskünél, e

¹⁾ Azon magyarázatot, melyet Katona Hist. Crit. Ducum 43, 44. l. ezen szerződési pontoknak ad, nem lehet mosolygás nélkül olvasni, — szinte még Mária-Terézia is ezek következtében ült a magyar királyi székhelyben. —

fogadásnál a népfők kebelét, mert azt, bár pogányok voltak, nemcsak magok szentül megtartották mind holtokiglan¹⁾, de a nemek egyes tagjaival is szigorúan megtartatták, s a fővezér ellen bűnhődteket kemény büntetések végrehajtásával sujtották, hogy kinek keblében szeretet nem termené meg az engedelmességet, félelem riaszsa el a nemzet kitszava elleni merénytől²⁾. — Így történt, hogy később, századok múlva is, midőn már felkent királyok tekintélyes karja igazgatta az itt még csak vezérekre bízott kormánygyeplőt, bűnnek tartotta minden egyes magyar, nemhogy nyilvános szembeszökéssel busítani tisztelt fejedelmét, de csak sutogó rágalom kódéval homályosítani is; ha pedig valaki, bár a főrend közől, elég merész volt legkevesebbé is megbántani, vagy igaztalanul gyalázni a királyt, az udvartól küldött akármelly csekély állapotú szolga kihuzhatta őt testőrei csapata köréből, tömlőcre vethette, és elkövethette rajta a könyörületlen kor találta kínzások borzasztóan változó nemeit³⁾.

Nyolcszáz nyolcvannegyedik esztendejét számította Krisztus születése után a keresztény világ, midőn a nemzeti történetlapok tanúsága szerint a hét törzsök fő, vagy miként az őskor nevezte: fejedelmi személy (principales

¹⁾ Béla jegy 5. fejez.

²⁾ Bölcs Leo 7. §.

³⁾ Freisingeni Otto, Praynál Dissert. I. 8. — Katonánál Hist. Crit. Duc. 44. l.

personae), sok nemes és számtalan szövetséges nép kíséretében ¹⁾, az újan választott fővezér által kormányozva s vezetve, Scythiából vagyis a Volga-don-közből napnyugatfelémegindult. Álmot felesége, fia Árpád az országalkotó, és nagybátyjának Hűléknek két fia: Szóárd és Kadocsa is követte ²⁾. A Volga és Don között, miként fennebb láttuk, a Kaukázstól éjszakra elterülő süket, tikkasztó, de szarvasokban dús pusztaságon folytatták több napok hosszú során utjokat, sehol várost sehol lakost nem találva ³⁾, mindenütt a reményt nem vesztő türelem és nélkülözés erős kísértetei által edzelve még inkább azon rendületlen szelleműekké, millyekké a majdan bekövetkezett nehéz idők pillanataira már eleve szükség volt elkészíttetniök. Emberi kéztől készített ételekhez az egész hosszú út alatt nem juthattak, s a gyomor parancsoló kívánságait ifjaik csilapították le, kik csaknem minden nap vadászat s halászatra járva ellátták a szükséges táplálékkal: hussal és hallal, a nagy nemzetömeget. Így fejlett ki a magyarban a harciassal rokon azon ügyes vadász szellem, mely őt később is jelessé tette más nemzetek előtt.

¹⁾ „Cum multitudine magna populorum non numerata foederatorum.“ Béla jegyz. 7. fejez.

²⁾ Béla jegyz. ugyanott. Az eredeti kéziratban, mely a bécsi cs. k. könyvtárban őriztetik, világosan Hüléc áll; a Zuard vagy Zouard, ma Szóárd vagy Szovárd név még a XIV. században is divatozott hazánkban.

³⁾ Béla jegyz. u. o.

Meghaladván a nagy pusztaságot, a fekete tenger keleti partjain lakó besenyek és fejkunok tartományaihoz értek, ez utóbbiakat, kiket az oroszok közönségesen palóczoknak neveztek, a Don mellett megverték ¹⁾, magát a magyarok saját nyelvén Etelnek hitt, Don folyót ²⁾, pogány szokás szerint tömlőkre ülve átuszták, és Susdalba vagyis akkori Oroszországba a Dnieper, hajdan Borysthenes, vizéig nyomulva Kiewet és Ruthén másként Veres-Oroszországot, melly a mai Volhyn, Podolin és Ukrain tartományokat foglalta magába, tüzték meghódításuk tárgyául.

Miként Izráel népét Arábia pusztáin a ködös zlop, úgy kelte elő Álmos magyarjait a félelmes hír, hogy az egykori hatalmas hún király Etele egyik ivadéka vezeti Kiew ellen bátor vitéz hadát. Még emlékezetben élt a ruthén fejedelmeknél, miszerint őseik évenkénti adót fizettek Etelének. Rémület fogta el e híren keb-

¹⁾ Ossostovics után Koialovics, Bayernél Petr. Coll. X. 413. l. Katonánál Hist. Cr. Duc. 64. l. — Turóczy II. 1. fejz.

²⁾ „Praeterea in Scythia grandem fluvium Don vocatum oriri, et illum ab Hungaris Ethewl (Etl) nuncupari, — et rursus ab oriente Scythiae Bessos et Comanos albos vicinari (Hungaricarum primaevi auctores historiarum) posuerunt.“ Thuróczy I. 5. fejz. E szavakra eddig senki sem volt figyelemmel, pedig csak ezek által lehet érteni azokat miket történetíróink a magyarok kijöveteléről beszélnek.

lőket. A kiewi herceg mindazáltal inkább vitézül halni mint gyáván hódolni akarván, tanácsba hitta népe elsőbbségeit, s velek együtt elhatározá, miként a közelgő magyar erőnek fegyveres kézzel álljon ellent, és inkább életét áldozza fel egész népestül, mintsem önkénytesen fosztassék meg birtokától, szabadságától. Nevelte elszántságát a bizalom, melyet a fekete tenger nyugati partjain lakó fekete kunok barátságában helyezett, kik már 866-ban, midőn Oskold és Dir kiewi orosz hercegek hadat vezettek Konstantinápoly ellen, ezeknek szövetségesei valának ¹⁾. Követeket küldött tehát rögtön a kunok hét vezéréhez, hogy a magyarok ellen segítségére jöjenek. És a kun vezérek, névszerint: Ed, Edömény, Ete, Böngér, Acsád, Vajta és Rettel, engedtek a barátság felhívó szavának, késedelem nélkül nagyszámú lovas hadakat gyűjtöttek, személyesen előrohantak, s fegyveröket a kiewi herceggel egyesítették. Álmos azonban átkelven a Dnieperen, melyet a keletiek hajdan is miként ma Uzu-nak neveztek ²⁾, az egybeszövetkezett ellenerőtől meg nem rettenve, miszerint bátor szellemével harcosait is neki tüzelje, az orosz-kun sereg közeledtével felöltötte fegyverét, paripájára ült, fel s alá nyargalt, és miután csatarendbe állított vitézein vezéri komoly tekintetét végig hordta, a sereg színe előtt hir-

¹⁾ Petrop. Coll. VI. 366. l. Katonánál Hist. Cr. Duc. 68. —

²⁾ Alaposan megmutatja ezt Hammer, a magyar tud. társ. Évkönyvei III. k. 130—137. l.

telen megállván ekként szolt: „Scythiai bajtársaim, derék férfiak! Emlékeztek, kiindulástokkor mit mondottatok, hogy fegyverrel és harcolva fogtok földet szerezni, a hol lakjatok. Meg ne zavarjon hát benneteket jelen pillanatban az oroszok és kunok e sokasága, kik ebeinkként urok szavára azonnal visszariadnak, mert az erény nem a népsokaságban, de lélekerőben áll. Tudjátok a bölcs mondatát: egy oroszlán sok szarvast megszaszalt. És a többit elhallgatván csak az egyet kérdem: ki birt még valaha ellentállani a scythiai hadaknak? nemde megszaszaltották ezek Dáriust a perzsák királyát, hogy nagy félelem s gyalázat közt volt kénytelen visszatérni 80 ezer ember veszteséggel országába; nemde felemésztették Cyrust a perzsák egy másik királyát 330 ezer embernyi seregével; és nemde megkergették magát a sok országot hódító nagy Sándort is, Filep király és Olimpia fiát? Bátran előre tehát, vitézül a harcra, és ez ebeinkhez hasonló sok ellenségtől annyit tartsunk mint a legyektől.“ Férfias bátor tűz szökellett a fővezér hatályos szavaira a hadak keblébe, megrivallottak mindenfelől a hadi kürtök, a seregek összecsaptak, s tetemesen kezdtek hullani az oroszok és kunok a magyar fegyverek alatt. Hamar elhatározódott az ütközet. Látván ugyanis a veretett sereg vezérei hogy hadaik ritkulnak, szaladásnak indultak, s Kiew városába vonták magokat. Álmos azonban és győzelmes vitézei utánok nyomultak, mind a városig kergették szabdalták őket, s a honi évlapok eredeti kifejezéseként

„mint a nyers tököt úgy aprították a kunok leborotvált fejeit ¹⁾.“

Elnémultak a városba menekült orosz s kun vezérek a magyarok reménythaladó bátorságán győzedelmén, — ezek pedig nyert borostyánok örömétől lelkesedve, hatalmuk alá kezdték hajtani a körülfekvő tartományokat. Egy hét alatt messze villogtatták fegyveröket, s második héten magának Kiew városának vivásához fogtak. Már lábtók rakattak a falakhoz, midőn a benszorult vezérek e nem lankadó merészségen elrémlve, ellentállhatási erejökben pedig nem bizva, békét ajánlának Álmosnak és népe fejeinek. Kérlelve jelent meg Álmosnál a követ: ne üzze ki küldöit lakhelyökből, hanem fogadja el a békét mellyel kínálatik. Az esküvel s vérrel pecsételt szerződés III-dik pontja parancsolá, hogy a nemzettestet illető köz tárgyak iránti tanácsban a nemek fejei is részt vegyenek, — itt tehát hol a békekötés fontos kérdése forgott fenn, ez utóbbiakat nélkülözni nem lehete. Ezért tanácsba gyűjté a fővezér a törzsökfőket, az első orosz á g t a n á c s b a, mellyre évlapjaink emlékezni tudnak. És a tanácsnak tetszett az ajánlott béke, de csak a következő terhes feltételek alatt:

¹⁾ „Tonsa capita Cumanorum Almi ducis milites mactabant tanquam crudas cucurbitas.“ Béla kir. jegy. 8. fejez. „Mehrere derselben wurden gefangen, zum Schimpf ihrer langen Haare beraubt.“ — „So verstehe ich“ — mond Engel a névtelen jegyző fennebbi soraira; — bizony satis male!

a) Az oroszok vezérei, sőt főbb emberei is, a magyar nemzet biztosítékára saját fiaikat küldjék zálogul.

b) Évenként 10 ezer gira adót fizessenek.

c) Eleséget, ruhát, s egyéb szükségességeket szolgáltatassanak.

Felzajongtak az oroszok e kitűzött békepontokon, azonban a kényszerítő szükség nem hagyá őket soká ingadozni, hanem bár kelletlenre álltak a kívánatokra. De hogy lérázzák nyakukról a különben tán megörökülendő adózás súlyát, politicalai cselhez folyamodtak. Ugy látszik korán megtapintották a magyar gyöngéjét, ki ősi vitézségére, elődei hírenevére akkor is büszke volt, és a húrok hangzatán, mellyek azoknak tudták visszazengeni szívható emlékét, akkor is könnyen édes ábrándba engedte magát ringatni. Nyájas szavakkal kérték Álmost: hagyja el az orosz földeket, és hol a nap nyugalomra hajlik, tul Halicsországon s tul a Havas erdőn, keresse fel a szép Pannoniát, a nagyhírű Etele király egykori birtokát. És a legszebb színben festették a törzsökfők előtt az ígélet földét kövér hantjaival, szőke Dunájával, kék Tiszájával, s ízletes halakban gazdag többi folyói egész seeregével, hol mint mondák tót, bolgár, és oláh gyarmatok honolnak, s rómaiak legeltetik baromcsordáikat, kik azt Etele elhunytával tulajdoníták el magoknak, s „római legelő” bélyeget nyomtak címül csarnokára. Nem hibázott az előre kiszámított hatás. A kiewi és susdali orosz hercegfiai a kívánt pénzsözveg-

gel együtt előhozattak, kiket ezenfelül még tömördek ajándék, számtalan nyuszt- nyestbőr, orosz módon cifrán felnyergezett zablázott 1000 ló, 100 kun gyermek, és 40 terehordó teve követett. Meglágnyult a harcias de kedélyes törzsökfők szíve e tájrajzokon, e kedveskedéseken, s békét kötven az oroszokkal, tovább költözéseket megígérték. És e szelid, e nyájas bánásmód nem vélt sükert termett az ellenfél kebelében is. A kun vezérek ugyanis látván mennyi szelidséget képes a magyar, meggyőzött ellensége iránt is tanusítani, felolvadtak a méltánylat csodás érzetében, s a velek vérségre különben is rokon nemzettel öröktársulati kötelékkel egybeforrandók, lábai eleibe borultak a magas-szellemű Álmosnak, és őt, miként a Volga mellett saját népe fői, önkéntes hódolatuk zálogául e nyilatkozattal tisztelték meg: „Mától fogva téged választunk urunkká, parancsolónkká, utolsó ivadékodiglan, és a hová szerencséd vezetend, mi is követünk.“ A szóval tett fogadást szinte pogányszerű eskü és hit szentesítette ez alkalommal is, és pedig nem csak a kunok, de az Álmos és népfői részéről is ¹⁾. Új erő és új bátorság csatlakozott így, a már eddig is sokat mert magyar elszántsághoz, melly azon lakhelyet, hol

¹⁾ „Rogaverunt Almus Ducem, ut dimissa terra Galicie, ultra siluam Houos versus occidentem in terram Pannonie descenderent, que primo Athile regis terra fuisset. Et laudabant eis terram Pannonie ultra modum esse bonam“ stb. Béla kir. jegy. 9. 10. fejj.

annyi századon át kelt fel és tünt le a nap őseinek feje felett, egy jobb haza egy boldogabb tűzhely kétes reményében képes volt elhagyni az elötölakodó számtalan akadályok minden dacára. És ezen új erő gazdag adalékát nem lehet a nemzet örökös nemtője malasztjául nem tekinteni. Mert terhes fellegek tornyosodtak rögtön a láthatár keleti szélein, melyek nem sokára mérgesen szórak nyilaikat a még hazátlan zarándok népségre. Rémes saskeselyűknek festi e sorscsapásokat a költeményes népmonda, melyek a legyek számlálhatlan seregeként az erdők fájáról leleomlának, és lovait és barmait felémészték a vándor magyarnak; — mert azt akará isten — mond a krónika — hogy mennél előbb siessen e nemzet, választott Pannoniájába ¹⁾.

Feleséggestül, gyermekestül, számos családotul csatlakozott az új-szövetséges kun nép a magyar nemzetsereghez, — és példája olly hatással volt az oroszokra is, hogy ezek közül is sokan utitársul ajánlkozván, hazájoktól bucsút vettek, s Álmos zászlója alá állottak diadalbábért aratni. A továbbindulás pillanata bekövetkezett, és a magyar fővezér útra intette szövetségeseit s népe fejedelmeit, rokonaik, szolgálk és szolgálényaik egész tömegével. Kiewi orosz kalauzok vezették őket Ladomérországba, s ama kedvező szerencse, melly őrcsillagként fénylett előttök a Dnieper innenső martjáig. A ladoméri herceg ugyanis, ellentállás helyett országnagyai-

¹⁾ Turóczy II R. 1. fejez.

val s különbféle becses ajándékokkal jött eleikbe egész a határszélekig, s önként megnyitotta előtök székesvárosát Ladomért. Álmos, Ladomér tájékán, három hétig maradt, és miután a békeszerződés zálogaul a lodoméri herceg két fiát, némelly országnagyok fiaival együtt, ajándékul pedig 2000 gira ezüstöt, 100 gira kobolt aranyat, számtalan vadbőrt, palástot, 300 felnyergelt és fékezett paripát, 25 tevét, 1000 jármos ökröt, és mind maga mind főbb emberei számára több másnemű dolgokat átvett, útját tovább folytatva, negyedik héten Halicsországba ért. Itt néhány nap pihenésnek vala szentelendő, alkalmas nyughelyet nézett tehát ki magának s népének. A halicsi herceget azonban nagy rémület fogta el az Álmos megérkezte híren. Megalázódva járult ennek eleibe, meztelen lábbal, országa színével, — s különböző kedveskedésekkel ügyekezvén őt megengesztelni, nemcsak székvárosát ajánlotta neki, mint saját urának, szállásul, de a hitszó biztositékaul főbbjei fiai mellett maga egyetlen fiát is zálogba vetvén, Álmosnak és vitézlő népének 10 telivérű arab és 300 másfajú lovat, nyergestül fékestül, 3000 gira ezüstöt, 200 gira aranyat, és többrendbeli gyönyörű köntösöket ajándékozott. Az illy jó vendégfogadást igen kényelmesnek találták őseink, s a szándéklott rövid pihenési időt egy egész hónapra huzzák ki. A halicsi herceg s országa nagyai azonban, meg kezdték sokallani vendégeik nyugtát; — azon cselhez nyultak tehát, melly az oroszoknak olly jól sükerült, s mellyet alkal-

masint ezek súgtak meg nekiek, azaz magasztaló szavakhoz fogtak, s elhalmozták előttök dicséretekkel Pannonia földét. Kiemelték derék folyói közt a Dunán és Tiszán kívül a Vágot is, a Köröst, Marost, és Temest. És hogy annálinkább felgerjeszszék a magyarokban az odasietés vágyát, részletesen sorolták elő: miszerint azon egész tartomány, mellyet az említett folyók öntöznek habjaikkal, hajdan az Etele király birtoka volt, de holta után több különböző népeknek ön martalékává. A Dunáig terjedő földet — mondának — a római főemberek rakták meg baromőreikkel; — a Duna Tisza közét, a mostani bolgár fejedelemnek Szalánnak ösatyja, a nagy Keán foglalta el egész a lengyel-orosz határszélig s tót bolgár telepekkel töltötte meg; — Tiszántul, Erdélyig, az Igfon erdőig, Marostól Szamosig, Marót ütötte fel fejedelmi székét kozár népségével, — azon alul pedig Orsza (Urschia) váráig, a mai Orsováig, a bodoni várból kirohant Glád lett urrá a kunok segéderejével. — Csöndes nyugodtan hallgatták Álmos és a népfők, a tőlök menekedni ügyekvő halicsiak biztató szavait, mert Etele országának visszafoglalása még a Don mellől kiindultokkor főcélját tette törekvésöknek; tervöket minde mellett természetöknél fogva gondosan eltitkolván, örültek ha a különben is célul tűzött út fáradalmaiért gazdag ajándékokhoz, az elfoglalandó föld állapotáról részletesb ismeretekhez, s a majdan szomszéd nemzetek szükséges szövetségeihez juthatnak eleve, szép szerével. Bé-

kére léptek tehát a halicsiakkal is, és továbbmenetelők felől szavokat adták. És határtalan szíveskedésre buzduzt fel örömében a halicsi herczeg is. Nemcsak barmaikat rakatta meg eleséggel és minden egyéb szükségességekkel, de számtalan vágó marhával is megajándékozta őket, s 2000 ijaszt és 3000 parasztot rendelt eleikbe, kik az úgy nevezett Havas erdőségen át egész az ungi szélekig elkészítsék utjokat ¹⁾).

Igy haladtak elődeink a kiewi ütközet után, legkisebb vérontás, legkisebb harcviadal nélkül békés zarándokként, a népektől, mellyeknek birtokain át kellett menniök, mindenütt vendégül fogadva, s ajándékokkal halmozva, — egész a mai szép hazát körítő hegyekig. Kedélyes keblöket nem torzította barbár népcsordák öldöklő szelleme, melly szenvedélyből dul és ömleszt vért, s bünös kedvtelésből áraszt halált jóra mint gonoszra. A nagy előhadat, a nemzetszokása parancsából maga a fővezér Álmos ur vezette, s miszerint hátmegől fedve legyen a lassan haladó s szélesen kiterjedt néptömeg, a Bog és Ingul folyók mellett Előd maradt vissza számos csapatával ²⁾). Álmos

¹⁾ Béla jegyz. 10 11. 12. fejez.

²⁾ Így egyeztettem én meg csak bíboros Koszta császárt névtelen jegyzőnkkel. E részben azonban a helyszínen járt jeles Jerneynk majdan kijövő tudományos munkája adhat bővebb felvilágosítást, — azt semmi esetre sem lehet képzelni hogy egy milliót felülhaladó néptömeg, egyszerre, s egy csapatban vergődött át a munkácsi hegyeken, s hátmögött fedezetlen hagyta volna magát.

hadseregét szerencse kísérte. Hosszas utazása után végre átvergődött a halicsi s beregi hegyek erdős és sziklás bércein, s a Latorcza által hasított völgy kigyózó torkolatain az Ungvártól keletre elterülő szép rónára jutott. Örömeztet rezgette át a vándor nép keblét, s a legelőször birtokba vett helyet, meghaladt fáradalmas pályája és munkás törekvése örök emlékeül Munkács-nak nevezte. Azon gömbölyeg hegy körül, melly csodás bájjal emelkedik az imént említett rónaság közepén, s mellynek tetején ma az állodalom fenyítő hatalma gyakorlathelyéül szolgáló munkácsi vár áll, 40 napot szentelt az ősz fűrtű Álmos eltikkadt népe nyugalmanak. És e 40 nap megreszkedtette a körülfekvő vidéki lakosokat egész valójokban, mert szélszárnyon repült közöttök is a hír, hogy a magyar hadakat vezető Álmos ama félelmes Etele király bátor ivadéka. Ugyanazon nemzetségűek, ugyanazon jelleműek voltak e lakosok már akkor is, mint jelen napjainkban. Inkább szolgálatra mint harcra termettek. És e lakosság, fegyver helyett mivel lakóföldét védje, a meghunyászkodást s alázatosságot választotta vértől. Szolgálni mindegynek gondolta, akár a bolgárnak akár a magyarnak, tehát könnyen urat cserélt, és önkényt meghódolt. Hizelgő tisztelkedéssel kezdett járulni Álmos eleibe, félelemmel szolgálni mind neki mind népe nagyainak, miként saját urának, és örömszínlelve ajánlani eleségül minden termékeit. Aztán elregélte, hogy a Duna-Tisza között valóban Keán a Szalán ösatyja foglalta el az

Etele király holta után, a görög császár tanácsából és segedelmével, s e tótajkú népséget ő telepítette át Bolgárországból a ruthén szélekre. Végre magasztalva szólott a föld termékenységről, főként pedig fejedelme kormányzatáról, kit szomszédai előtt nagy hatalom s tekintélylyel bíró férfinak festett.

Kimondhatlan megszerették Álmos és a népfők a munkácsi vidéket, s miután a lakosok gyáva jámborságát, ennek világánál pedig azon foszlékony kötöléket mellyel fejedelmökhöz csatoltattak, kézzelfoghatólag tapasztallák, vig örömlüktetett ereikben, rég ápolt tervök sikerének biztos közeledtén. És nem késedelmeztek sokáig, hanem még mielőtt a távulabb székelő Szalán bővebben értesülhetett szándékukról, s ezt hathatós védszerekkel gátolhatta volna, hirtelen felkerekedtek, nyugat felé a nem megszire eső ungi vár ellen vágottak, s körötte nagy tábort ütöttek. Duka volt ispánja a várnak, kit a magyarok, igen hihetőleg lapos arca miatt, *L a b - o r c u*-nak neveztek. Ő nem látta részéről tanácsosnak bevárni a harc kísérletét, hanem kétes helyzetében szaladással kívánt magán segíteni, hogy a közelfekvő zempléni várba menekülhessen. Azonban a sors mást végzett felette. Álmos harcosai utána nyomultak ¹⁾, azon folyónál, melly Csértészen felül a Beszkéd hegyekből eredve, Ungot elválasztja Zemplén

¹⁾ Béla jegyz. 12. 13. fejez.

vármegyétől ¹⁾, elérték, kézre kerítették. És itt undorító vonás kezdi bélyégezni a magyar eddigi nemes hadi tetteit, mi valamint egyrészt félelmessé tette nevét a szomszéd nemzetek előtt, úgy a gyűlöletet is nagy mértékben nevelte iránta. Dukát a laborcút, vagy rettentésül, vagy mi nemzetünkben gyakran szinte nem hiányzott, csupán hiú s gúnyos megvetésből, a folyam partján gyalázatos fára akasztották negédes üzői. Ma Mező-Laborc helység áll azon tájon, hol a szerencsétlen Dukának nyomorúan végződék élete. Magát a folyamot Laborcának nevezték őseink a tett emlékére.

Könnyű szerrel hatalmába kerítette ezek után Álmos a megszállott Ungot, s bevezetvén győztes hadait a várba, nagy áldozatokat tétetett a nyert diadalért a nemzet halhatlan isteneinek. A szent áldozatot, vagy miként a hajdani magyar ajk ejtette: „áldomás“-t, negyed napig tartó vidám lakoma követte, és az „áldomás“ szó, mi az őskorban áldozatot jelentett, lakomásos hála értelemmel maradt fel mind maig nyelvünkben, és szokásul maradt minden ünnepélyes tett alkalmával nemzetünknel ²⁾. Miként azonban öröm ritkán van szomorúság nélkül, e nagy nemzeti vigalmat is mostoha eseménynek kellett megzavarni. Az Atel és Geich folyók mellett, melly nevek alatt némellyek a Volgát és Jaikot s az ezek közt fekvő Kipcák (Kipciak)

¹⁾ Szirmay: Notit. Topogr. Com. Zemplén. 66. §.

²⁾ Béla jegy. 13. fejs. és Szirmay idézett munk.

tartományt értik ¹⁾), de történetlapjaink és a dolog természetesenb rende szerint mást mint az etel- vagyis donmelléki vidéket érteni nem lehet, egy harcias nép tanyázott bedzsnák azaz sógor, pecseneg, pecineg, pacinák, pacinacita és még több más elferdített nevek alatt ismerve; — őseink besenyek vagy besenyőknek hitták. Délre e népséghez az úzok, vagy ghúzok, vagy oghuzok, azaz fehér kúnok laktak, kik pалóc és turkomán vagy is török-kún névvel is jeleltettek ²⁾), — délnyugotra pedig, a fekete tenger éjszaki részein és a Krimben ugyanazon népség, melly hajdan zich, máskép keszek vagy kaszog, vagy kazách, miből az oroszok később k o z á k -ot faragtak, de kazar és kozár sőt kabbar nevet is viselt, s mellynek egy ága, a kabartaik, a Hidzsret VII. századában a Krimből kelet felé, eleinte a Kubán kettős torkolata által alakított szigetbe, onnan mai lakhelyére a Kaukázba költözvén, C s e r k e s z nevezet alatt ³⁾), nemcsak csodált szépségű nőiről, de az orosz hatalom ellen olly rendületlen bátorsággal küzdő vitézségéről is lőn világhírűvé. Ezen utóbbi két nép, az úzok t. i. és kozárok, összeszövetkezvén, a besenyeket megrohanták, megverték s lakhelyökről elűzték; a megveretett besenyek pedig hazátlanul barangolva nyugotra nyomultak,

¹⁾ Hammer, a magyar tud. társ. Évkönyvei III. k. 137. — 114 l.

²⁾ Hammer ugyanott.

³⁾ Hammer: Gesch. des Osm. R. IV. k. 286. l.

az Ingul folyó mellett Előd vezérlete alatt tanyázó magyar utócsapatokat megtámadták, meggyőzték, s azon tartományból, melyet az idegenek Elődről Lebedinneke neveztek, kiszorították ¹⁾. És ők azon nép, melyet a magyart Pannonia felé riasztó kísértetes saskeselyűknek fest az ősi népmonda.

Az Előd hadainak ezen megveretése nem annyira a fegyver alatt elhullottak mint inkább a miatt volt a magyar nemzetre nézve igen fájdalmas, hogy ezen hadak a besenyek által kettészakasztatván, egy részök a nagy nemzettesttel soha többé nem egyesülhetett, hanem kénytelen volt keletre visszatérve, a kozárok védhársága segedelmével Perzsaország éjszaki részein telepedni le; — a másik nagyobb rész azonban nyugatnak tartva, az Uzu vagy Dniper, Neszter vagy Dnizter, Pruth és Szeret folyók mentében Besszarábiában, Moldvában és Oláhországban ütötte fel sátrait ²⁾. És a magyarok

¹⁾ Bíboros Koszta császár. De Admin. Imperii 37. 38. fejez. — Jerney a Koszta Chyngilus-a alatt a Sin hul vizét érti, lásd: Magy Acad. Érteztő 1844, 134 l. Pray azonban Lebediást, vagy is a Lebedyn erdőt a Bog mellé helyezi s a Chyngilust Ingul-nak magyarázza. Mindez még felvilágosítást vár, ott azonban hol Hammer keresi, a Volgán túl keresni a Chyngilust semmi esetre sem lehet —

²⁾ Bíboros Koszta, id. h. Az Atelkuzu, vagy miként Hammer tudományosan mutogatja Atel kai Uzu nem egyéb mint a Don és Dniper melléke; hol mindenütt követék a besenyők őseinket lakhelyeikben.

ezen veszteségét nem csak ők vették érzékenyen, de a szomszéd kozárok is, kik a három év alatt, mellyet mellettök töltöttek, a magyarokat minden viselt háborúba meghítták segítségül, s vitézségük és együtttharcolásukért a kozár khán annyira megkedvelte őket, hogy miszerint mindinkább befonja saját nemzete érdekébe, a nemes-származású bátor Elődöt egy főrendű kozár leánynyal házásította össze, sarjadékaiból buzgó védőit remélvén a kozár népességnek. Mihelyt tehát elüzetésök s a Pruth és Szeret melletti letelepedésök értésére jutott, rokon érzelmüket a saját országát is naponként betöréssel fenyegető besenyők ellen fentartandó, követeket indított hozzájuk, kérni őket, hogy bizonyos fontos tárgy elintézése végett magát vezéröket küldjék székhelyére. Előd megjelent. És a kozár khán eleibe terjesztette, miként őt nem egyébert hívatta magához, hanem hogy miután nemes, ildomos, vitéz és előkelőnek tudja a magyarok között, fejedelmévé tegye nemzetének, kozár védő fenhatóság mellett. E terv azonban, valamint már az imént említett házasság, nem ütött ki a khán számítása szerint. A kozár asszony ugyan is terméketlen maradt, — s a szilárd lelkületű Előd eleven emlékezetben tartván a hitet, mellyet Álmosnak a többi törzsfővel együtt esküdött, az ajánlást röviden visszautasította. „Köszönöm uram! — monda a khánhoz — irántam mutatott szíves jóakarodat, de kívánságodra nem hajolhatok; — nemcsak mert elégtelennek érzem magamat az álta-

lad tervezett fejedelemségre, de mert egy más és pedig fő vezére is van a magyar nemzetnek, kit Álmosnak hínak. Ennek fia is van, Árpád nevezetű. Őt szólítsd fel tehát szándékod iránt, s ha úgy tetszik ismerje el ő, vagy fia, pártfogoló fenhatóságodat.“ Tetszett a khánnak a férfias őszinte felelet, s újabb követeket küldött vissza Előddel, kik megkedveltecsék tervezett szándékát a magyar nemzettel ¹⁾. És úgy látszik ép az ungi vidék elfoglalása örömnépét üle a nemzet, midőn a kozár követek hozzá megérkeztek. A kozár khán pártfogása nem látszott céliránytalannak illy körülmények közt, midőn tudniillik egy részt az Előd hada a besenyők által nagy veszteséget szenvedett, s ezeknek újabb előrohanásától is tartani lehetett, másrészt az ungi tartomány elfoglalása miatt Szalán részéről előgördítendő akadályokra is erő és éber figyelem kellett. Negyed napján tehát az ungvári vig áldomásoknak, Álmos a korában már aláhanyatlott, a nemzet iránti köteletségének nemes érzetében, miszerint a hozzá annyi vonzalommal s tisztelettel ragaszkodó népet azon fáradalmas út és nehéz pálya után, mellyet eddig az ő ügyesen irányzott vezérlete alatt szerencsésen meghaladt, egy vidorabb erőteljesebb kar ótalma

¹⁾ Bíboros Koszta, id h. — Engel a 3 évet, mellyet a magyarok a kozárok szomszédságában töltöttek, 203 évek olvassa! s a harciatlan halász vadász magyar népet annyira aláveti a kozároknak, hogy ezek csak kegyelemből hagyták meg lakhelyét, törzsofőit, sőt nyelvét is.

adja, összegyűjtötte a nemzeti tanácsot, s önkényt lelépven a bokros gonddal járó s szakadatlan erélyes működést igénylő fővezérségről, az alkotmányos szerződés I-ső pontja értelmében, fiát Árpádot mutatta be maga helyett vezérül s parancsolóul. Lelkes örömmel fogadta a nemzet azon atyának, kit a köz szeretet és bizodalom emelt a fő polcra, ki az adott hitszót kegyletes buzgalommal töltötte be utolsó hajszálig, sokat ígérő reményteljes fiát, és miszerint egész deli természetében láthassa őt a népsokaság, kozár szokás szerint paizsra emelte, és felhangoztatta előtte a hódolat ünnepélyes esküjét ¹⁾). Hol és mikor érte végét Álmos, hallgat a történet. A krónikai rege azt mondja: Erdélyben vágták le, mert felette az volt a végzés, hogy ne láthassa Pannoniát, az ígéret földét. Csillagként ragyogott ő a magyarnak egén, — felfénylett és eltűnt, a nélkül hogy tudnók: honnan és hová. Roma fiai elevenen az égbe szállottnak hitték alapítójokat, mert nem akarták a nagy férfi felett kimondani az emberiség megsemmítő szavát: „meghalt s eltemették.“

¹⁾ Béla jegyz. 13. fejez.